

Verslag van de sessie 'Onderaards' op de Nationale Milieudag van de VVM

Iedereen Steward voor een gezonde bodem

'Grenzen aan de groei', het roemruchte rapport van de Club van Rome, verscheen in 1972. In 2022 is dit precies vijftig jaar geleden. Het alarmerende rapport vormde mondiaal het startsein om het milieubeleid hoger op de agenda te zetten en liet het doordringen tot het algemeen bewustzijn. Tijdens de Nationale Milieudag 14 juni 2022 van het netwerk van milieuprofessionals, de VVM, organiseerde de sectie Bodem en Landgebruik een sessie om stil te staan bij wat er sindsdien is bereikt en wat niet. En vooral: wat zijn de uitdagingen voor de toekomst?

Door: Margot de Cleen

Over de auteur:

ir. M.P.T.M. de Cleen, Rijkswaterstaat, Senior adviseur Bodem en Water en lid van de sectie Bodem en Landgebruik van de VVM

De wereld onder onze voeten, de bodem, is een levend systeem met hele mooie eigenschappen die ons welzijn en welvaart brengen. Dat kan natuurlijk alleen als je goed voor de wereld zorgt, maar dat is de afgelopen vijftig jaar nog niet zo erg gelukt. Wetgeving helpt maar deels en ook al zien steeds meer mensen het belang van de gezonde bodem, nog steeds neemt bodem- en landdegradatie toe. De vele ruimtelijke claims voeren de druk op het bodem-watersysteem steeds verder op. Dit is eerder gepubliceerd in het blad Bodem¹ en vorig jaar onderbouwd in de PBL-studie 'Grote opgaven in een beperkte ruimte'.² De ruimte voor onze transitie naar een duurzame landbouw, duurzame energie en een bio-based economie is er niet zondermeer. Niet alles kan, niet alles kan overal en samengaan van functies, voor zover mogelijk, is vereist. Dat vraagt om afstemming en samenwerking. Er

FOTO 2: ELLEN LUIJTEN.

is dan ook werk aan de winkel om de mogelijkheden van het 'onderaards' duurzaam in te zetten, te beschermen en te herstellen. Hoe? Dat was het onderwerp van gesprek in de VVM-sessie van de sectie Bodem en Landgebruik 14 juni jl..

Onder de titel 'Geef de bodem een stem' vertelde Jan Willem Erisman, professor bij de Leidse Universiteit en bodemambassadeur waarom de bodem essentieel is en hoe hij en de andere bodemambassadeurs die stem proberen in te vullen en wat er zo is bereikt. De rol van bodemvorming voor menselijke ontwikkeling, de bodem als basis voor de leefomgevingskwaliteit en de wetge-

FOTO1: DE DISCUSSIE.

FOTO 3: JAN WILLEM ERISMAN.

FOTO 4: NELE BAL.

ving om de bodem te beschermen kwamen aan de orde. Toch is de eenzijdig op chemische kwaliteit gerichte wetgeving onvoldoende om bodem- en landdegradatie tegen te gaan met als gevolg dat de bodemvitaliteit onvoldoende is om onze maatschappelijke doelen te realiseren. Jan Willem Erisman roept op het natuurlijke systeem te omarmen. Met een netwerk van bodemambassadeurs probeert hij het debat en het beleid te beïnvloeden en handelingsperspectief te bieden. Dit heeft onder andere bijgedragen aan de totstandkoming en invulling van de bodemconvenanten, de kennisagenda's, het opstellen van een structuurvisie voor de ondergrond, een dialoog over eigentijds grondbezit, een traject om invulling te geven aan een andere wijze van landbouw (Verrijkende landbouw) en een green deal voedselbossen. Ook is er een manifest en actieprogramma opgesteld om te komen tot vitale bodems in 2030, de TerrAgenda.

Nele Bal en Ellen Luijten van de OVAM laten zien hoe de Vlaamse overheid zich, net zoals Nederland gesteld ziet voor nieuwe maatschappelijke opgaven en samen met stakeholders bodemzorg probeert vorm te geven. Dit vraagt om een paradigmashift waarbij de bodem niet langer als inert medium wordt beschouwd, maar als levend ecosysteem. Daarbij, de bodem is waardevol natuurlijk kapitaal en zorg voor de bodem hoort niet meer alleen bij de overheid maar is gemeengoed ('res communis') en wordt gekoesterd door een gemeenschap. De OVAM heeft onderzocht hoe zo'n paradigmashift is te sturen. Daarvoor heeft zij in de internationale gemeenschap een dialoog gestart en toekomstscenario's ontwikkeld voor het 'bodem stewardship'.

De OVAM onderscheidt drie scenario's: 'Red onze Bodems', een min of meer activistisch pamflet; 'Wij zijn de Bodem', een regionale beweging; en 'Operatie Bodem' een mondiaal bewustzijn waarbij respect is voor de rechten van de bodem. Deze scenario's verkennen verschillende contexten voor bodem- en landbeheer.³ Elk scenario beschrijft een mogelijke toestand in de toekomst bijvoorbeeld terug naar het oude normaal van voor covid of herontdekken van de buurt en de wijze waarop bodem- en landstewardship hierin een vorm kunnen krijgen zoals in gebruik nemen van de open ruimte of streekgebonden werken en leven. Dit naast enkele van de (vele) rollen die bodembeheerders in de praktijk kunnen vervullen zoals coöperatieven of holistisch ingenieur.

De scenario's voorspellen niet de toekomst, maar tonen vanuit diverse contexten verschillende handelingsperspectieven met als doel reflectie en het oproepen van vragen naast bewustwording van het feit dat verschillende toekomstperspectieven mogelijk zijn, afhankelijk van de keuzes die we vandaag maken.³ Daarnaast verbeteren ze het begrip van de trends op lange termijn en de sleutelvariabelen die bodem- en landbeheer op verschillende niveaus beïnvloeden. Natuurlijk ondersteunen de scenario's ook het (inter)nationale debat over bodembeheer en leggen ze bloot waar stakeholders 'geraakt' worden respectievelijk wat de eigen rol kan zijn in het bodembeheer. Voor beleidsma-

kers geven de toekomstscenario's achtergrond voor strategische reflectie, werpen ze nieuw licht op de problemen en oplossingen van vandaag en tonen ze de effecten van eventuele keuzes.

De perspectieven en rollen in de scenario's waren uitgangspunt voor een actieve discussie aan de hand van een aantal stellingen. Daaruit bleek zeker de kracht van de scenario's. 'De toekomst verbindt ons' 'Van het verleden kan je leren', 'Clean yourself, clean the world' waren opmerkingen die naar aanleiding van de inleidingen uit de zaal kwamen. Ook werd gezegd dat je wel positief kan willen doen, maar dat de situatie dramatisch is. De bodem mag je wel gebruiken voor onze 'needs', maar niet voor onze 'greeds'. Activisme en actie is nodig om dingen te agenderen en veranderen. Er wordt al gewerkt aan een Afrikaans Europese as om samen de problemen aan te pakken en de Green Deal verder uit te werken. Op papier is de rol van de bodem al beter ingevuld maar in de praktijk gaat het vaak nog op de oude manier en daardoor verdwijnt waardevolle bodem. Probeer, zoals je hier bij deze sessie aanwezig bent je eigen rol als 'bodem-steward' in te vullen en te laten zien aan anderen.

Om de bodem als een levend systeem goed te beheren is een holistische aanpak nodig, en ook enthousiasme, tijd en passie. Bewustzijn bij gemeenten over de waarde die de bodem vertegenwoordigt voor maatschappelijke opgaven en de wijze waarop die bodem bescherming en beheer verdient is noodzakelijk. Zeker als zij straks onder de Omgevingswet de autoriteit zijn. Gemeenten moeten wakker geschud worden, want er wordt een actieve rol van ze gevraagd. Ze zijn echter zelf nog niet goed genoeg uitgerust en hebben onvoldoende instrumenten en antwoorden om de burger te woord te staan, laat staan deze te betrekken. In elk geval kunnen de scenario's hen helpen. Zowel voor wat betreft bewustwording, mogelijke handelingsperspectieven en eventuele rollen.

Zo bleek dat meer inzicht in het belang van gezonde bodems en mogelijke scenario's over je eigen rol daarbij, leidt tot een geëngageerde discussie. De scenario's maken niet alleen de tongen los over onze houding ten opzichte van de bodem, maar zwengelen ook de discussie aan over wat ervoor nodig is om de bodem de plek te geven in besluitvorming die het verdient.

Met dank aan medeorganisator Frank Pek, discussieleider Marissa Frambach, de inleiders en natuurlijk het publiek.

NOTEN

1. S. van Klaveren et al (2020) Geef de bodem een stem in transities; Alleen u maakt het Nederland van 2050 mogelijk. Bodem 3 2020.
2. David Hamers et al (2021) Grote opgave in beperkte ruimte. PBL 2021 rapport 4318.
3. Toekomstscenario's Soil+Land Stewardship, <https://ovam.vlaanderen.be/toekomstscenario-s-soil-land-stewardship>.